

УДК:338.314:631.1

Власенко Т.В., здобувач  
Запорізький національний технічний університет

## ФАКТОРИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ

**Анотація.** В статті розглянуто сутність та значення рентабельності виробництва сільськогосподарських культур в Україні в цілому та окремо у Запорізькій області. Встановлено, що для підвищення рентабельності виробництва зернових культур регіону потрібен комплексний підхід щодо раціонального використання родючості ґрунтів, кліматичних умов області та державної підтримки сільгоспвиробників.

**Ключові слова:** рентабельність, сільське господарство, врожайність, аграрний потенціал.

**Аннотация.** В статье рассмотрены сущность и значение рентабельности производства сельскохозяйственных культур в Украине в целом и отдельно в Запорожской области. Установлено, что для повышения рентабельности производства зерновых культур региона необходим комплексный подход к рациональному использованию плодородия почв, климатических условий области и государственной поддержки сельхозпроизводителей.

**Ключевые слова:** рентабельность, сельское хозяйство, урожайность, аграрный потенциал.

**Annotation.** At the present stage of market economy development the production profitability plays the leading role since it functions as the circulatory system of any business. The factor of cost-effective and profitable production management is production price decrease and increase of the land usage. In consideration of the climate, geographical location and soil fertility of the country regions, the profitability of the agricultural sector is in direct proportion to the rational use of this potential in the future in order to build the national capital of Ukraine. Zaporizhian region is among the country's regions that form the basis of its industrial and agricultural potential. Sunflower and winter wheat are the basic crops of Zaporizhian region, which is caused by climatic conditions in the area. Almost 8% of sunflower, 3% of grain crops and 4% of vegetables of Ukraine are produced in Zaporizhian region. More attention should be paid to agricultural production technologies for effective management. The process of profit formation and profitability of production are out of authority's attention. The state statistics structure doesn't generate the data that would be available for the implementation of factorial analysis of the profit (loss) formation, while the promulgated profitability activities don't objectively reflect the end result of economic entities. The article discusses the nature and significance of profitability of crop production in Ukraine as a whole and in the Zaporizhian region particularly. It was determined that a comprehensive approach to the management of soil fertility, climatic conditions and state support farmers is required for increasing the profitability of the region grain production.

**Key words:** profitability, agriculture, productivity of land, agricultural potential.

**Постановка проблеми.** Виробництво конкурентоздатної зернової продукції було і залишається головним завданням агропромислового комплексу України. Одним із центральних елементів ринкової економіки для оцінювання ефективності господарювання виступає рентабельність. Найчастіше рівень рентабельності розглядається як головний показник з нормою прибутку в головній ролі. Рентабельне ведення виробництва та отримання максимального прибутку виступають важливим стимулом розвитку господарства. Рентабельність виробництва створює джерела для формування фондів накопичення в господарстві, отже, сама є джерелом поповнення бюджетів усіх рівнів. Враховуючи географічне, природно-кліматичне розташування та родючість ґрунтів регіонів країни, рентабельність аграрного сектору прямо пропорційно залежить від раціонального використання цього поте-

нциалу в майбутньому задля нарощування національного капіталу України.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематикою рентабельності в сільському господарстві займалися багато науковців, зокрема, О.А. Бужин, М.І. Мальований, Р.В. Лавров, Ю.В. Баранчук, Ю.Б. Білан, Н.М. Буняк, Л.Л. Мельник, В.А. Горькавий, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, М.Й. Малік. Вчені розглядали питання рентабельності виробництва різних галузей сільського господарства й надали ряд доречних та ефективних порад щодо підвищення їх прибутковості. Незважаючи на значний обсяг проведених досліджень у напрямку виявлення резервів рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, багато питань залишаються невирішеними, оскільки розвиток аграрної сфери економіки знаходиться під впливом політичних та економічних факторів, що, в свою чергу, вно-

суть корективи в переважний розвиток аграрної галузі.

**Метою досліджень** є визначення напрямів підвищення рентабельності виробництва сільськогосподарських культур на сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки України.

**Виклад основного матеріалу.** Україна, яку дуже часто називають «хлібним кошиком Європи», має другу за величиною площу орних земель в Європі (приблизно 12% від загальної площі), що становить близько 32 млн.га., в країні розташовано близько 25% від світового обсягу високоякісних чорноземів (60% із них - сільськогосподарські землі). Це все говорить про менші потреби у використанні добрив, що дає більш високу врожайність культур на кілограм використуваних добрив. Помірно-континентальний клімат України забезпечує ідеальні умови для вирощування ярих та озимих культур. Однією із позитивних сторін у виробництві зернових культур є вдале географічне розташування країни для експорту продукції АПК. Що стосується Запорізької області, то для цього регіону притаманне вдале географічне розташування, сприятливий клімат та висока родючість ґрунтів, що є одним із важливих чинників ефективного вирощування зернових культур.

Впродовж багатьох років сільське господарство є однією із найважливіших галузей національного господарства України. Аграрний сектор виробляє 90-95% продовольчої продукції та 50-55% сировини для промисловості країни [1]. За останні роки сільське господарство України пережило значну кризу, обсяг виробництва зменшився більше ніж у 2 рази і продовжує спадати. Причиною

цього є погіршення фінансово-економічного стану господарств і підприємств, зниження прибутковості та їх рентабельності, зростання банкрутства серед товаровиробників.

Поняття рентабельність характеризує таку економічну ефективність виробництва, за якої підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) повністю відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток як головне джерело розширеного відтворення. Існує два методи розрахунку рентабельності: 1) визначається, як відношення прибутку до собівартості в процентах (показує поточні затрати, але не відображає ефективності використання виробничих фондів підприємства); 2) визначається як відношення прибутку до вартості основних та оборотних фондів виробництва, виражене в процентах (характеризує окупність виробничих фондів). Обидва шляхи показують рентабельність виробництва, але, якщо їх порівнювати, то перший буде вищим від другого, адже середньорічна вартість основних фондів і оборотних засобів набагато перевищує собівартість [2, с.255].

Розраховуючи рентабельність за допомогою другого методу, слід брати до уваги величину та форму власності господарювання, адже кожне підприємство має різні за обсягом основні й оборотні засоби, різну собівартість продукції, а, отже, різну рентабельність (таблиця 1).

Для кількісного виміру рентабельності в цілому по аграрних підприємствах використовують такі три традиційні показники: рівень рентабельності, норму прибутку і приведену до земельної площі масу прибутку, сюди можна віднести такий показник як врожайність.

Таблиця 1

**Рентабельність сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах України за організаційно-правовими формами господарювання у 2012 році, % [3, с.61]**

Сільськогосподарські культури	Господарські товариства	Приватні підприємства	Виробничі кооперативи	Інші
Зернові та зернобобові	14,0	19,3	11,0	20,4
Соняшник	44,3	52,1	41,5	29,6

Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції знаходиться під впливом комплексу факторів, змінюється

в часі залежно від стану розвитку економіки (рисунок 1).

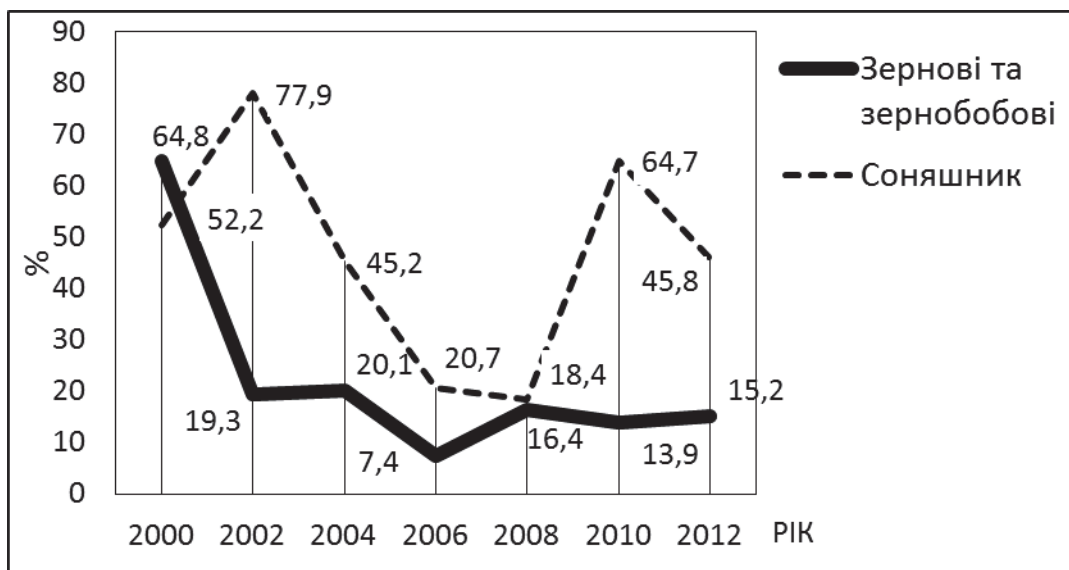


Рисунок 1 Динаміка росту рентабельності зернових та зернобобових і соняшника в Україні [3, с.55]

На сьогодні майже не одна із областей України не має задовільного росту рентабельності виробництва зернових культур [4]. Одним із ключових факторів росту рентабельності виробництва зерна є площа посівних угідь, адже саме площа є одним із інструме-

нтів збільшення об'єму виробництва. На рисунку 2 наведений обсяг посівних угідь Запорізької області на фоні посівних площ всієї України. Сільськогосподарські угіддя регіону складають 5,4% від сільгоспугідь України.

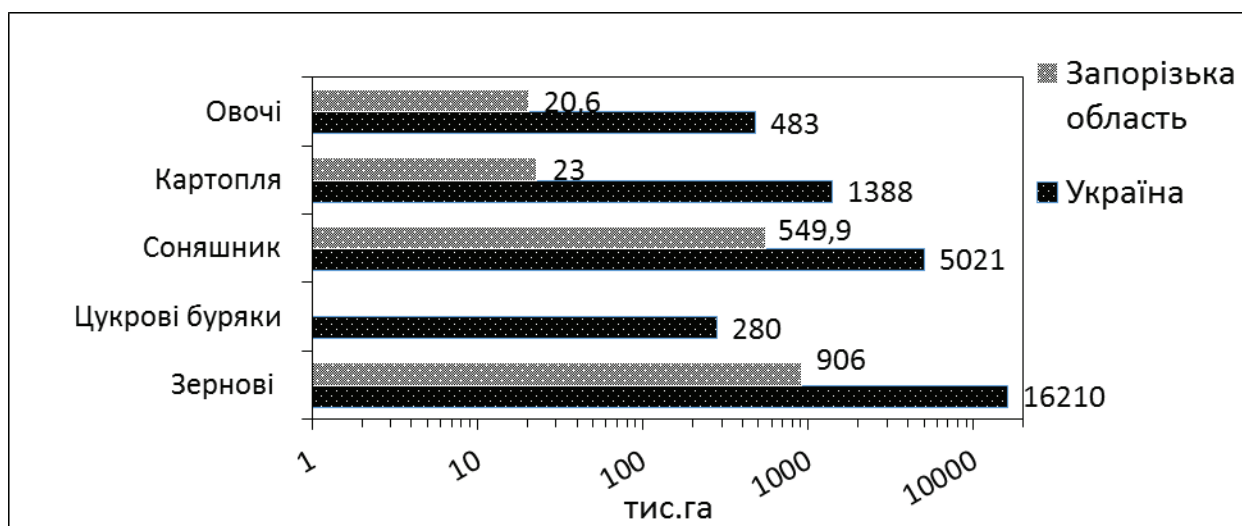


Рисунок 2 Посівні площі України та Запорізької області у 2013 році [1, 4]

Запорізька область входить до числа регіонів країни, які складають основу її індустріального та аграрного потенціалу. Хоч Запорізький регіон і займає 9-те місце за чисе-

льністю населення, та все ж тримає друге місце за обсягом виробництва валової доданої вартості у розрахунку на одного мешканця. Що ж до АПК, то Запорізька область є

одним з найбільших виробників сільськогосподарської продукції та виробів харчової промисловості серед регіонів України. Після проведення земельної реформи в Запорізькому регіоні на приватній основі господарювання працює 331 товариства, 135 сільськогосподарських кооперативів, 162 приватних (орендаторів) підприємств, 2339 фермерських господарств [4]. Майже 78% посівних площ області знаходиться у користуванні господарств на приватній основі, саме від прибутків вище перерахованих господарств залежить ефективний розвиток агра-

рного сектору Запорізького регіону та України, тому державна підтримка цих підприємств є запорукою продовольчої безпеки держави. Об'єм бюджетної підтримки сільськогосподарства в країнах Європейського Союзу складає 45% від вартості валової продукції галузі, а в Україні - лише 6%. Основою АПК регіону є рослинництво. Основними сільськогосподарськими культурами Запорізької області є соняшник та озима пшениця, що спричинено природо-кліматичними умовами в області (таблиця 2).

Таблиця 2

### Виробництво основних сільськогосподарських культур у 2013 році [1, 4]

Сільськогосподарські культури	Україна, тис.т.	Запорізька область, тис.т.	Відносний обсяг виробництва у Запорізькій області
Зернові та зернобобові	63051	2111	3%
Цукрові буряки	10789	-	-
Соняшник	11051	921	8%
Картопля	22259	234	1%
Овочі	9873	425	4%

В таблиці наведений обсяг виробництва сільськогосподарських культур за 2013 рік. Процентне співвідношення вказує, що 8% соняшника, 3% зернових культур та 4% овочів України виробляється в Запорізькій області. Але якщо врахувати, що соняшник - це технічна високорентабельна культура, яка значно виснажує ґрунт та після його вирощування землі повинні відпочивати не менше двох років. Оскільки 78 % посівних площ заходиться у приватному користуванні, слід ретельно контролювати суворе дотримання науково обґрунтованого сівобороту та структури посівних площ, їх технологію обробітку, оскільки від цього залежить подальше виробництво та ріст врожайності регіону.

Одним з чинників і шляхів підвищення економічної рентабельності виробництва продукції зернових культур є подальше збільшення врожайності. Зростання врожайності зернових культур стримується недостатньою інтенсивністю галузі, недотриманням всіх елементів ґрунтозахисної системи землеробства, повільним освоєнням раціональних сівозмін та інтенсивних технологій, не-

доліками насінництва, відступом від вимог агротехніки обробітку культур. За оцінками учених, приріст врожайності культур при інтенсивній технології забезпечується за рахунок: раціонального застосування мінеральних добрив – на 30-35%, використання інтенсивних сортів – на 15-18%. Решта надбавки врожайності досягається за рахунок дотримання термінів якості проведення всіх видів технологічних процесів обробітку зернових культур [5, с.3].

На сьогодні, враховуючи науково-технічний прогрес, таку стратегію можна реалізувати в короткий термін, але потрібно раціонально використовувати всі необхідні ресурси. Для ефективного ведення господарювання є в доступі різноманітні добрива та техніка, але ж такий сценарій розвитку виробництва потребує збільшення витрат і не завжди призводить до росту рентабельності. Додаткові витрати хоч і сприяють зростанню урожайності, але призводять до збитковості виробництва. Тому саме ці аспекти мають рушійний вплив на ріст рентабельності окремо кожного підприємства та країни в цілому.

Рівень врожайності соняшника та зернових культур в Запорізькій області майже сягає середньої позначки всієї України (рисунок 3). Це підтверджує, що Запорізький регіон є одним із основних стратегічних регіонів аграрного сектору України.

Лева частина земель Запорізької області обробляється орендаторами, які мають короточасні плани на збір врожаю, прагнуть максимального отримання прибутку при мінімальних затратах та мають байдуже став-

лення до виснаження земель і подальшого їх використання. Саме ці фактори є ключовими проблемами на шляху до стабільного росту рівня рентабельності регіону в цілому. Враховуючи, що Запорізька область має високу родючість ґрунтів та достатній рівень рентабельності виробництва, слід не забувати, що на допомогу природному потенціалу потрібно розвивати й трудові ресурси та сприяти з боку держави через провадження програм розвитку та реформ.

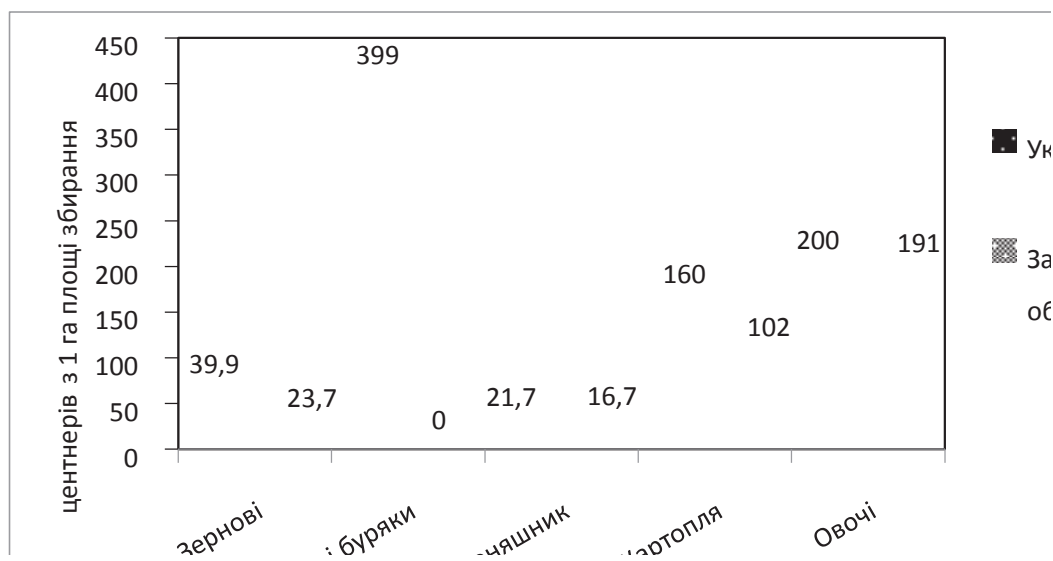


Рисунок. 3 Врожайність у 2013 році [1, 4]

Процес формування прибутку та рентабельність виробництва знаходяться поза належною увагою органів влади. В органах державної статистики не формуються дані, які були б доступні для здійснення факторного аналізу процесів утворення прибутків (збитків), а оприлюднені показники рентабельності об'єктивно не відображають кінцевий результат діяльності суб'єктів господарювання [6, с.129].

**Висновки.** На сучасному етапі розвитку ринкової економіки рентабельність виробництва відіграє провідну роль, оскільки виконує функцію кровоносної системи будь-якого бізнесу. При розрахунку та прогнозуванні рентабельності виробництва необхід-

но використовувати систему показників: показники прибутку, поточні витрати, основні й оборотні фонди, вартісну оцінку землі та собівартість продукції виробництва. Фактором ефективного господарювання рентабельного ведення виробництва є зниження собівартості продукції та підвищення ефективності використання землі [5, с.11]. Для ефективного господарювання слід приділяти увагу технологіям виробництва сільськогосподарської продукції залежно від форми господарювання. Зростання ролі та обсягів державної підтримки зможе зрушити з мертвої точки рентабельність, прибутковість та покращити інвестиційну привабливість регіону.

#### Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Економічний словник-довідник: За ред. док. екон. наук, проф. С.В. Мочерного. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.

3. Сільське господарство України 2012 рік: Статистичний збірник. - Держкомстат України, 2012. - 402с.
4. Головне управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua>
5. Ковальова Т.В. Рентабельність сільськогосподарського виробництва в господарському механізмі АПК: автореф. дис. На здобуття наукового ступеня канд. економ. наук: 08.07.02 “Економіка сільського господарства і АПК” / Т.В. Ковальова; Харківський державний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва – Харків, 1999. - 14 с.
6. Баліцька В.В. Рентабельність діяльності суб’єктів господарювання України: оцінювання істинних результатів // Баліцька В.В. // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - №11. – С.120-130.